

Het verschil maken

Startbijeenkomst | **Architectuur- en ontwerpbeleid 2012+** | 20 oktober 2011

Donderdag 20 oktober vond in het ketelhuis van de Caballerofabriek op de Binckhorst (Den Haag) de startbijeenkomst plaats voor het nieuwe architectuur- en ontwerpbeleid van de rijksoverheid. De startbijeenkomst, georganiseerd door de ministeries van OCW en IenM, is de eerste in een reeks van bijeenkomsten tot de publicatie van het nieuwe beleidskader in het voorjaar van 2012. In aanwezigheid van enkele opdrachtgevers, vooral ontwerpers, beleidsmakers, vertegenwoordigers uit het onderzoek en onderwijs en andere belangstellenden is de maatschappelijke en politieke context van dit nieuwe beleid belicht. Tevens is verkend wat de veranderende context betekent voor het opdrachtgeverschap, het onderzoek en onderwijs en ontwerpers. En wat zij voor appèl zouden willen doen op het nieuwe beleid.

Belang en prioriteiten

Het kabinet ziet het belang van architectuur en ontwerp, zo openden directeur Kunsten Monique Vogelzang (ministerie van OCW) en directeur Ruimtelijke Ontwikkeling i.o. Henk Ovink (ministerie IenM) de startbijeenkomst. Daarom wordt nieuw beleid ontwikkeld en is er budget in het vooruitzicht gesteld. De focus moet komen te liggen op het vergroten van de concurrentiekracht van Nederland, zeker ook omdat ons land positie aan het verliezen is in internationaal perspectief en de grenzen steeds meer open raken. Binnen Nederland zelf - en dan vooral in de steden - worden de economische, demografische, sociale en politieke verschillen alsmatig groter. Het versterken van de concurrentiepositie en het anticiperen op verschillen vraagt, tegen de achtergrond van een veranderde maatschappelijke en politieke context en de vereenvoudiging van wet- en regelgeving, allereerst om een architectuur- en ontwerp*agenda*, aldus Ovink. Deze agenda moet prioriteit leggen bij het opdrachtgeverschap, het onderwijs en nieuwe allianties binnen en buiten de ruimtelijke sector, zo gaven Ovink en Vogelzang als aftrap voor de discussie.

De opgaven zijn bekend

Na een korte kenschets van de politieke en beleidsmatige context, bracht Rijksadviseur voor het Landschap Ytje Feddes het ambitiesdocument *Architectuur Nu!* in herinnering. In dit advies, uitgebracht in de zomer van 2011 door het College van Rijksadviseurs als opmaat voor het nieuwe architectuur- en ontwerpbeleid, zijn zeven maatschappelijke opgaven benoemd die ook om een bijdrage vanuit de architectuur en het ontwerp

vragen. Dit zijn: binnenstedelijke vernieuwing en verdichting, zorg en gezondheid, infrastructuur en knooppuntontwikkeling, water en klimaat, vernieuwing van het landelijk gebied, energielandschappen en krimp. Daarnaast zou het nieuwe architectuur- en ontwerpbeleid, volgens het College van Rijksadviseurs, de ambities voor het ruimtelijk ontwerp van rijks- en overheidsprojecten moeten vastleggen en het architectuur- en ontwerpklimaat alsook de bouwcultuur moeten blijven stimuleren.

Discussie en columns

De drie rondetafelgesprekken die volgden stonden in het teken van het (professionaliseren van het) opdrachtgeverschap, onderzoek en onderwijs en de ontwerppraktijk. Als intermezzo reflecteerden Joachim Declerck en Wouter Vanstiphout op het architectuurklimaat. Zij stelden vooraf vast dat het opvallend was dat hiervoor twee Vlamingen gevraagd waren. Een eerste antwoord op de behoefte aan internationalisering?

Professionalisering van het opdrachtgeverschap

Aan de eerste tafel zaten de publieke en private opdrachtgevers Mercé de Miguel i Capdevila (gemeente Rotterdam), Harry van Waveren (voormalig gedeputeerde van de provincie Zeeland) en Rudy Stroink (TCN). Tevens hadden aan deze tafel zitting Gustaaf Boissevain (Raad voor Vastgoed Rijksoverheid) en Cilly Jansen (Architectuur Lokaal) die veel contacten hebben met opdrachtgevers. Een tafel met verdachte personen. Want zijn opdrachtgevers niet mede verantwoordelijk voor de enorme leegstand en misstanden, zo vroeg gespreksleider Guido Wallagh zich af. Met name Stroink bevestigde dit volmondig en sprak zelfs een *mea culpa* uit namens de markt; “we hebben onvoldoende oog en oor gehad voor de vraag vanuit de samenleving en we zullen dit wezenlijk anders moeten gaan organiseren.”

De noodzaak om het opdrachtgeverschap verder te professionaliseren werd aan deze tafel alom beaamd. Een klassiek thema in de architectuur, zo gaven alle tafelgenoten toe. Maar meer dan ooit van belang door de toenemende complexiteit in de samenleving, de ingewikkelde opgaven, de behoefte aan kwaliteit, het gebrek aan middelen en bovenal de behoefte aan nieuwe ideeën, werkwijzen, samenwerkingsvormen en oplossingen. In ook nog eens wezenlijk andere verhoudingen.

Stroink was in de discussie het meest uitgesproken. Hij stelde uitdagend maar ook wel gemeend vast, dat Nederland nu eens eindelijk een opleiding voor opdrachtgeverschap moet opzetten. Op de vraag wat men dan zou leren op zo'n opleiding, had Stroink bij wijze van spreken al een curriculum klaar. Zorg dat de architect, de overheid en de investeerder zich bij hun eigen rol houden en voorkom dat iedereen er iets van vindt en het resultaat een mager compromis is. Leer opdrachtgevers met geld om te gaan en de juiste plekken voor (her)ontwikkeling te kiezen. En organiseer processen zó dat er kwaliteit gerealiseerd wordt.

De Miguel i Capdevila ging in op de manier waarop de gemeente Rotterdam zich het publieke opdrachtgeverschap eigen maakt. Zij sprak van een leertraject, waarbij de meest recente architectuurnota van de gemeente een belangrijke impuls geweest is om anderen erbij te betrekken en de eigen gemeentelijke organisatie te stroomlijnen. Juist de veelheid en differentiatie aan kennis vraagt om informatiemanagement. Zeker binnen een grote organisatie zoals de gemeente Rotterdam.

Jansen, Boissevain en Van Waveren benadrukten het belang van ambitie en visie. Juist meer ruimte voor particulier en nog steeds privaat opdrachtgeverschap vereist een publieke opdrachtgever die weet wat hij wil, die oog heeft voor continuïteit en die experimenten en initiatief omarmt. Het ontwerp kan bestuurders uitstekend helpen om keuzes te maken en ambitie en visie te articuleren. Kennis en ervaring is er genoeg, aldus Jansen. De opgave is juist om deze kennis en ervaring te delen.

Wisselwerking tussen onderzoek en onderwijs

Om te vernemen hoe het onderzoek en het onderwijs anticiperen op de veranderende context, waren aan de tweede tafel uitgenodigd: Jurrian Arnold (Veldacademie), Rogier van den Berg (Academie van Bouwkunst Amsterdam en Bureau Van Zandveld Van den Berg), Burton Hamfelt (werkend aan een onderzoek gefinancierd door het Stimuleringsfonds voor Architectuur), Chris van Langen (Academie van Bouwkunst Rotterdam), Janny Rodermond (Stimuleringsfonds voor Architectuur) en Job Roos (TU Delft en Braaksma & De Roos Architectenbureau).

Rond het onderzoek en onderwijs ontstond een prikkelende discussie. Aan tafel werd alom geconstateerd dat er behoefte is aan praktijkgericht onderwijs en onderzoek, in aanvulling op meer reflectief onderwijs en onderzoek. En dat hiervoor een wisselwerking nodig is binnen en tussen onderwijsinstellingen alsook tussen het onderwijs en kennisinstellingen, het beleid en praktijkbeoefenaren. De meningen liepen uiteen of deze wisselwerking nu al aan de orde van de dag is of dat deze wisselwerking - binnen en tussen partijen -

aanscherping behoeft. Met name Van Langen en Rodermond benadrukten dat er veel meer wisselwerking en strategische allianties gewent zijn. Vanuit de zaal was het Maurits de Hoog (TU Delft) die benadrukte dat juist op dit punt al veel initiatieven lopen. De heftigheid waarin de meningen gedeeld werden, toont aan dat een vervolgesprek over de positie van het onderwijs in de veranderende context gewent is.

De 'gewone' ontwerpen

Aan de derde en laatste tafel zaten ontwerpers: Elma van Boxel (ZUS architecten), Jan Brouwer (zelfstandig architect), René Kuiken (zelfstandig architect), Fred Schoorl (BNA) en David van Zelm van Eldik (Delta-atelier).

Brouwer sprak, evenals Stroink, een *mea culpa* uit. Ditmaal echter refererend aan bepaalde ontwerpen. De tijd van megalomane ontwerpen is voorbij en heeft niet altijd het beste opgeleverd, aldus Brouwer. Waar de huidige tijd om vraagt is aandacht voor de 'gewone ontwerpen', ofwel om de kleine projecten waarin opdrachtgevers en ontwerpers gestimuleerd worden door het beleid. Van Boxel en Kuiken herkenden zich in dit pleidooi. Van Boxel positioneert het ontwerp vooral als een middel om maatschappelijk-ruimtelijke problemen integraal op te lossen en Kuiken als middel om met kleine interventies een maximale dynamiek te bewerkstelligen. Het gaat, in de woorden van Kuiken, de komende tijd vooral om 'mogelijk maken' en 'dingen voor elkaar krijgen'.

Schoorl ziet een weerbarstige ontwerppraktijk, waarin bureaus zichzelf en het ontwerp op zeer uiteenlopende wijze positioneren. Juist deze variatie biedt nieuwe perspectieven en voeding om de discussie over het architectuur- en ontwerpbeleid op onorthodoxe wijze te voeren. De crisis en de behoefte aan niet beproefde werkwijzen en rollen vraagt hierom. Schoorl deed meteen een voorstel: wat zou het architectuur- en ontwerpbeleid inhouden zonder overheid?

Van Zelm van Eldik vindt het, evenals anderen, de moeite waard om het architectuur- en ontwerpbeleid te bediscussiëren vanuit nieuwe perspectieven. Tegelijkertijd wijst hij op een paradox: architectuur- en ontwerpbeleid kan nooit een doel op zich zijn, maar is een middel om maatschappelijke doelen te bewerkstelligen. Deze maatschappelijke doelen zijn door het huidige kabinet duidelijk begrensd, aldus Van Zelm van Eldik. Voor het ruimtelijk domein

concentreert de rijksinzet zich vooral rondom het MIRT, ofwel rondom de droge en natte infrastructuur en gebiedsontwikkeling. Het architectuur- en ontwerpbeleid komt dan niet meer weg met een bekend motto als 'het ontwerp voorop'. Het ontwerp zal zich scherper moeten positioneren wil het een beleidsmatige en politieke urgentie worden. Interessant is om te concluderen dat eerder op de middag Yttje Feddes de ruimtelijk-maatschappelijke opgaven breder agendeerde. Zij beperkte zich niet tot het MIRT, maar sprak over: binnenstedelijke vernieuwing en verdichting, zorg en gezondheid, infrastructuur en knooppuntontwikkeling, water en klimaat, vernieuwing van het landelijk gebied, energielandschappen en krimp.

Omdenken

Het leek alsof de twee columnisten de oproep om onorthodox te denken al hadden gehoord. Beiden kwamen met omdenkvoorstellen. Declerk bepleitte om niet alleen nieuwe opgaven in de discussie te betrekken, maar juist de vele nieuwe culturele praktijken. Praktijken die zich deels buiten de gevestigde orde plaatsvinden. En Vanstiphout riep op om de loyaliteit van de ontwerper bij de samenleving te leggen en niet, zoals te veel gebeurt, bij de opdrachtgever. Het kabinet zou, in zijn ogen, moeten kiezen: de ontwerper als onderdeel van de creatieve sector of de ontwerper als cruciale en onafhankelijke partij in het debat over de ruimtelijke ordening van Nederland.

Tot slot: de eerste reacties

Aan het eind van de starbijeenkomst werden Ovink en Vogelzang gevraagd naar een eerste reactie. Ovink constateerde veel inzichten, waaronder ook tegenstrijdige. Dit ondersteunt zijn beeld om vooral eerst een agenda op te stellen over de opgaven, de condities en de allianties. Vogelzang heeft de gebruiker in de discussie gemist; dat thema zal veel meer leidend moeten worden. Tevens maakt zij zich zorgen over de beroepsgroep: juist in een tijd van scherpe keuzes is het van belang dat de beroepsgroep zich verenigt, hoe uiteenlopend deze ook is.

Hoe nu verder?

Hoe nu verder? Tot het eind van het jaar wordt een concept-agenda opgesteld. Begin 2012 moet dit verder uitgewerkt worden in een beleidskader. Naar verwachting wordt dit in het voorjaar van 2012 ter besluitvorming voorgelegd aan het kabinet.

In de periode tot aan besluitvorming wordt – via werkbijeenkomsten, in (bilaterale) gesprekken en brainstormsessies – de dialoog met alle betrokken partijen voortgezet. De brainstormsessies staan gepland op 9, 16 en 17 november.